

2. Гайдуцький А. Інвестиційна ємність і особливості залучення іноземного капіталу в аграрний сектор / А. Гайдуцький // Економіка та держава. — 2005. — № 9. — С. 39—44.

3. Губенко В.І. Європейський Союз в контексті зовнішньоекономічної стратегії АПК України // Матеріали 6 річних зборів Всеукраїнського Конгресу вчених економістів-аграрників / В.І. Губенко. — К.: ІАЕ ІА-АН, 2004. — С. 487—493.

4. Гудзинський О.Д. Менеджмент у системі агробізнесу / О.Д. Гудзинський. — К.: Урожай, 1994. — 240 с.

5. Мороз С.О. Перспективи зовнішньоторговельних зв'язків України та Польщі / Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участь в інтеграційних процесах. Матеріали V Міжнар. наук. практ. кон., Луцьк

and similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetma

6. Сковронська-Лучинська А. Майбутнє польсько-українських відносин: стан, перспективи і загрози / А.Сковронська-Лучинська // Екон. Часоп. — XXI. — 2003. — № 9. — С. 12—16.

7. Черевко Г., Гарасим М. Агропромисловий комплекс України в контексті євроінтеграції / Г. Черевко, М. Гарасим // Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. — Львів: Львів. держ. агроуніверситет, 2006. — № 13. — С. 3—15.

8. Шульський М.Г. Територіальні особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області / М.Г. Шульський // Наук. вісн. Львів. нац. ун-ту ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, 2008. — Т. 10. — № 1 (36). — Ч. 1. — С. 497—503.

9. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік. Частина 1 / За ред. С.О. Матковського. — Львів, 2010. — 366 с.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2011 р.

УДК 332:338.33

М. Г. Шульський, д-р екон. наук, професор,
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

У результаті проведених досліджень встановлено, що в аграрному виробництві Львівської області намітилися позитивні зрушення у відновленні та нарощуванні темпів розвитку крупних господарських формувань. Одночасно акцентовано увагу на поєднанні дрібних і великих форм господарювання як основи збереження українського села.

Ключові слова: сільське господарство, організаційно-правова форма господарювання, виробництво продукції, сільськогосподарські підприємства, господарства населення.

В результате проведенных исследований установлено, что в аграрном производстве Львовской области наметились положительные сдвиги восстановления и наращивания темпов развития крупных хозяйственных формирований. Одновременно акцентировано внимание на сочетание мелких и крупных форм хозяйствования как основы сохранения украинского села.

Ключевые слова: сельское хозяйство, организационно-правовая форма хозяйствования, производство продукции, сельскохозяйственные предприятия, хозяйства населения.

It is set as a result of the conducted researches, that in the agrarian production of the Lviv area positive changes were noticed in renewal and increase of rates of development of the large economic formings. Attention is at the same time accented on combination of shallow and large forms of menage as bases of maintainance of the Ukrainian village.

Key words: agriculture, legal form of menage, production of goods, agricultural enterprises, economies of population.

Проведення реформування аграрного сектору економіки, що почалося у кінці ХХ ст. в Україні, супроводжувалося змінами у функціонуванні організаційно-правових форм господарювання. Так, зокрема, організаційно-господарські структури соціалістичного типу (колгоспи, радгоспи, міжгосподарські підприємства і об'єднання тощо) зазнали значних руйнацій і на їх основі були сформовані, як тоді вважали, господарські формування ринкової орієнтації (агрофірми, акціонерні товариства, фермерські господарства тощо) та значно розширили площі земельних угідь і посилили діяльність особисті господарства населення.

Як показують результати досліджень, зміни у формах господарювання відбулись, однак ці глобальні перетворення, на превеликий жаль, не в повній мірі виправдали надії, які на них покладалися. Саме із-за цих обставин у сучасних умовах виникає об'єктивна необхідність у проведенні досліджень діяльності діючих форм господарювання в аграрному виробництві. Звідси, суть постановки проблеми полягає в тому, щоб на основі аналізу результатів функціонування різних організаційно-господарських структур у системі АПК виявити основні причини, що гальмували результативну їх діяльність, встановити тенденції та закономірності їх розвитку як у сучасних умовах, так і на перспективу.

Діяльність різних організаційно-правових форм господарювання досліджували ціла плеяда відомих економістів-аграрників. Серед цих вчених слід відмітити: П. С. Березівського, І. Г. Кириленка, В. І. Копитка, П. А. Лайка, В. М. Нелепа, В. В. Россохи, П. Т. Саблука, В. В. Юрчишин [1—8] та ін.

Таблиця 1

**ДИНАМІКА ПЛОЩ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ
В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ*, ТИС. ГА**

Роки	Сільськогосподарські угіддя			у тому числі рілля		
	господарства всіх категорій	сільсько- господарські підприємства	господарства населення	господарства всіх категорій	сільсько- господарські підприємства	господарства населення
1990	1283,1	1139,3	143,8	870,4	754,8	115,6
1995	1275,8	863,7	412,1	854,4	635,3	219,1
2000	1274,7	861,9	642,8	823,4	435,3	388,1
2005	1269,7	472,1	797,6	797,7	278,5	519,2
2006	1268,5	453,4	845,1	797,2	266,4	531,8
2007	1268,1	457,9	810,2	797,4	269,9	527,5
2008	1267,8	468,8	799,0	797,2	287,0	519,2
2009	1266,7	478,6	788,1	796,7	279,8	516,9
2009 у % до 1990	98,7	42,0	548,1	91,5	37,1	447,1
2005	99,8	101,4	98,9	99,9	100,5	99,6

Примітка: * тут і далі використано матеріали статистичного збірника [9]

Одночасно відмітимо, що організаційні структури в системі АПК не є застиглими формами господарювання, а вони динамічно, під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, розвиваються, вносячи ті чи ті зміни у процеси свого функціонування. Саме ті обставини обумовлюють потреби постійного дослідження діючих форм господарювання і на основі цього внесення конкретних пропозицій щодо підвищення ефективності їх діяльності. В цьому полягає мета підготовки даної публікації.

У сільському господарстві, як відомо, основою діяльності будь-яких форм господарювання, у будь-які періоди, із-за будь-яких умов є земельні угіддя. Наведені дані в табл. 1 дозволяють констатувати про наявність двох тенденцій у динаміці змін площ земельних угідь у господарських аграрних формуваннях Львівщини. З одного боку, спостерігається поступове і динамічне зменшення площ сільськогосподарських угідь, у тому числі ріллі в усіх категоріях господарств, а з іншого — поступове зменшення, а згодом і розширення цих угідь в окремих формах господарю-

вання. Так, зокрема, площі сільськогосподарських угідь у всіх організаційно-господарських структурах аграрного виробництва зменшились із 1283,1 тис. га у 1990 р. до 12269,7 у 2006 р. і 1266,7 тис. га у 2009 р., у тому числі скорочення площ ріллі відповідно за ці роки становило: 870,4; 797,7 і 796,7 тис. га. Хоча зменшення названих угідь незначне, однак це має суттєвий і, до речі нагадати, незворотній процес. Адже скорочення площ земель сільськогосподарського призначення не компенсується ніякими змінами і вилучені їх площі ніколи не повернуться у сфери аграрного виробництва. При цьому характерним є те, що площі найбільш продуктивних земельних угідь — ріллі скорочуються значно швидшими темпами, ніж сільськогосподарські угіддя взагалі (у 2009 р. площі сільськогосподарських угідь становили 98,7 % рівня 1990 р., у тому числі площі орних земель — 91,5 %).

Безумовно, ці зміни у деякій мірі мають закономірний характер — адже для розвитку суспільства необхідні площі для, скажімо, будівництва житла, розширення соціально-культурної сфери, будівництва нових і розширення діючих промислових підприємств тощо. Однак, до виділення для цих цілей земельних угідь, які мають сільськогосподарське значення, необхідно підходити виважено і раціонально з оптимальним врахуванням інтересів тих, від кого земля забирається і тих, кому вона надається.

Щодо змін площ сільськогосподарських угідь в основних виробниках аграрної продукції: сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення. Тут тенденції дещо інші. Так, зокрема, площі сільськогосподарських угідь постійно скорочувалися у сільськогосподарських підприємствах із 1139,3 тис. га у 1990 р. до 453,4 тис. га у 2006 р., а в наступному 2007 р. починається збільшення площ цих угідь із 457,9 тис. га у 2007 р. до 478,6 тис. га у 2009 р. У господарствах населення спостерігаються зворотні закономірності — до 2006 р. відбулись процеси розширення площ сільськогосподарських угідь, а починаючи з 2007 р. їх скорочення. Аналогічні тенденції характерні для змін площ ріллі у цих господарствах.

Таким чином, аналіз показників наявності площ земельних угідь як у всіх категоріях господарств, так і в розрізі окремих форм господарювання реально відображає процеси, що відбулись за період 1990—2009 рр. При цьому зауважимо, що площі сільськогосподарських угідь в усіх категоріях господарств мають тенденцію до зменшення, а в розрізі окремих господарюючих суб'єктів ці процеси неоднозначні, хоча і закономірні — починаючи із 2007 р. земельні площі у сільськогосподарських підприєм-

ствах розширюються за рахунок їх скорочення у господарствах населення. Тобто, відбувається процес переходу від дрібних форм господарювання (особисті господарства населення) до крупних господарських формувань (сільськогосподарських підприємств). Ці зміни у повній мірі вписуються у відоме висловлювання відомого економіста-аграрника першої половини ХХ ст. А.В. Чаянова, який стверджував, що «при інших рівних умовах господарство крупне завжди має переваги перед дрібним господарством — це основний економічний закон і було би безглуздістю його заперечувати» [10, с. 7]. Економічні закономірності як у аграрних відносинах, так і в інших сферах суспільства діють закономірно і їх слід дотримуватися. У протилежному випадку настають негативні наслідки, які погіршують соціально-економічний стан населення як на окремих територіях, так і держави в цілому. Результати реформування суспільних відносин у сучасних умовах є тому підтвердженням.

Не менш важливе значення у дослідженні змін у функціонуванні організаційно-правових форм господарювання у системі АПК має обсяги виробництва продукції. При цьому зауважимо, що всякі зменшення чи збільшення земельних угідь безпосередньо впливають на виробництво аграрної продукції, адже земля є головний засіб її продукування.

Дані табл. 2 є тому підтвердженням. Аналіз загальних обсягів виробництва продукції всіма категоріями господарств Львівщини показує, що, незважаючи на динамічне зменшення площ сільськогосподарських угідь (табл. 1), її вартість з року в рік зростає. Усе це вказує на інтенсивність ведення аграрного виробництва в області. При цьому зауважимо, що використання порівнянних цін 2005 р. дозволило абстрагуватися від впливу цінового фактору.

Вартість виробництва продукції сільського господарства в розрізі окремих форм господарювання змінюється за досліджуваній період по-різному. Так, зокрема, сільськогосподарські підприємства ще не досягли обсягів виробництва продукції, що було досягнуто у 1995 р. (у 2009 р. обсяги виробленої продукції становили 84,4 % рівня 1995 р.), однак її виробництво значно зросло у порівнянні з 2005 р. (майже у 2 рази). Аналогічні тенденції спостерігаються в розрізі окремих галузей аграрного виробництва — рослинництва і тваринництва.

Дещо відмінні тенденції спостерігаються у результатах виробництва аграрної продукції господарствами населення. Цими виробниками у 2009 р. одержано продукції більше, ніж у 1995 р., однак менше, ніж у 2005 р. за виключенням продукції рослинни-

цтва, обсяги якої зросли за цей період на 6,9 %. Отже, зменшення площ сільськогосподарських угідь (табл. 1) супроводжувалось зменшенням обсягів виробництва продукції господарствами населення. Одночасно зауважимо, що на процеси зменшення обсягів виробництва продукції впливають не тільки фактори наявності земельних угідь, але й інші чинники. Це, зокрема, діючі системи заінтересованості власників особистих господарств у веденні аграрної діяльності, утруднення у збуті виробленої продукції, старіння сільського населення тощо. Однак, зауважимо, що вивчення цих питань це тема окремого дослідження.

Таблиця 2

**ВИРОБНИЦТВО ВАЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ЗА КАТЕГОРІЯМИ ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
(ЗА ПОРІВНЯННИМИ ЦІНАМИ), 2005 Р. млн грн**

Види продукції	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2009 р. у % до	
						1995 р.	2005 р.
Господарства усіх категорій							
Усього, в тому числі про- дукція:	3943,5	3957,7	4057,7	4292,7	4371,2	110,8	107,1
рослинництва	1946,4	1905,5	1924,0	2158,3	2303,0	113,3	119,7
тваринництва	1997,1	2051,8	2133,7	2134,4	2068,2	103,5	96,9
Сільськогосподарські підприємства							
Усього, в тому числі про- дукція:	1240,8	365,3	422,1	677,0	1048,7	84,5	248,4
рослинництва	654,5	224,1	214,7	288,6	476,3	72,8	221,8
тваринництва	586,3	141,2	207,4	388,4	572,4	97,6	276,0
Господарства населення							
Усього, в тому числі про- дукція:	2702,7	3592,4	3635,6	3615,7	3322,5	122,9	91,4
рослинництва	1291,9	1681,8	1709,3	1869,7	1826,7	141,4	106,9
тваринництва	1410,8	1910,6	1926,3	1746,0	1495,8	106,0	77,6

Показники наявності земельних угідь і обсяги виробництва сільськогосподарської продукції динамічно взаємозв'язані між собою і доповнюють одні одних. І ці зв'язки найбільш чітко про-

являються в такому відносному показнику, як вартість валової продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 3). Коли співставити ці показники із даними табл. 2, то спостерігається розвиток майже однакових тенденцій. У повній мірі це відноситься до інформації, що характеризує підсумкову діяльність господарств всіх категорій Львівської області.

Аналіз виходу продукції сільського господарства з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у розрізі окремих форм господарювання відображає дещо відмінні тенденції. Так, скажімо, коли загальні обсяги виробництва аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами у 2009 р. не досягли рівня 1995 р. (табл. 2), то відносні показники виходу продукції за ці роки перевищують порівнювані рівні більше, ніж у 2 рази.

Таблиця 3

ВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА З РОЗРАХУНКУ НА 100 ГА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ (ЗА ПОРІВНЯННЯМИ ЦІНАМИ 2005 Р.), тис. грн

Показники	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2009 р. у % до	
						1995 р.	2005 р.
Господарства усіх категорій							
Усього, в тому числі продукція:	331,5	334,2	374,6	399,4	409,8	123,6	109,4
рослинництва	163,6	160,9	177,6	200,8	215,9	132,0	121,6
тваринництва	167,9	173,3	197,0	198,6	193,9	115,5	98,4
Сільськогосподарські підприємства							
Усього, в тому числі продукція:	156,4	52,8	128,6	260,7	391,5	250,3	304,4
рослинництва	82,5	32,4	65,4	111,1	177,8	215,5	271,9
тваринництва	73,9	20,4	63,2	149,6	213,7	289,2	338,1
Господарства населення							
Усього, в тому числі продукція:	681,5	729,1	481,5	443,6	415,8	61,0	86,4
рослинництва	325,8	341,7	226,4	229,4	228,6	70,2	101,0
тваринництва	355,7	388,2	255,1	214,2	187,2	52,6	73,4

Щодо господарств населення. Їх діяльність забезпечила значно більші показники виходу продукції в розрахунку на 100 га земельних угідь, ніж сільськогосподарські підприємства, однак вони мають тенденцію до зменшення. Виключення тут становить рослинницька продукція, обсяги якої у 2009 р. зросли у порівнянні з даними 2005 р. усього на один відсоток. У функціонуванні особистої господарки є ще одна характерна відмінність. Суть проблеми полягає в результатах проведення оцінки їх діяльності. Це, перш за все, відноситься до обліку виробленої продукції. У сільськогосподарських підприємствах ведеться бухгалтерський облік щодо їх діяльності, у господарствах населення цього не обчислюється і, отже, обсяг виробленої продукції проводиться розрахунковим способом часто з дотриманням принципу: «Скільки треба, стільки буде». Однак, попри всякі сумніви щодо достовірності інформації про результати діяльності господарств населення Львівщини, є об'єктивні підстави стверджувати про суттєві зменшення виробництва продукції з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у сучасних умовах у порівнянні з минулими роками.

На основі проведеного дослідження змін, які відбулись у функціонуванні організаційно-правових форм господарювання в аграрному виробництві Львівської області, можна зробити висновки про те, що тут намітилися позитивні тенденції щодо підвищення ролі великих господарських формувань (сільськогосподарські підприємства) і згортання обсягів діяльності дрібних господарств (господарства населення). Ці закономірні процеси будуть розвиватись і надалі. Однак, із-за будь-яких умов дрібні форми господарювання будуть функціонувати в аграрному секторі економіки, займаючи свою нішу у суспільному поділі праці. Дрібні і великі господарства не слід протиставляти одні одним. Вони повинні бути діалектично взаємозв'язані між собою, використовуючи при цьому потенційні можливості їх розвитку. Більше того, господарства населення — це основа існування українського села, основне джерело збереження традицій, звичаїв нашої території, нашої держави і таким чином забезпечення основ зміцнення її розвитку.

Література

1. *Березівський П.С.* Трансформаційні процеси в розвитку сільськогосподарських підприємств регіону / П.С. Березівський. — Економіка АПК. — № 1. — 2011. — С. 93—99.

2. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / І.Г. Кириленко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 452 с.

3. Копитко В.І. Реформування та регулювання економіки регіонального агропромислового комплексу / В.І. Копитко. — Львів, 2005. — 550 с.

4. Лайко П.А. Ефективність використання та відтворення основного капіталу сільськогосподарських підприємств / П.А. Лайко, Л.О. Березовська. — К.: ННЦ ІАЕ, 2006. — 192 с.

5. Нелеп В.М. Земля України і здоров'я нації // В.М. Нелеп, Л.В. Бойко. — Економіка АПК. — № 1. — 2011. — С. 20—27.

6. Россоха В.В. Формування і розвиток виробничого потенціалу аграрних підприємств / В.В. Россоха. — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 444 с.

7. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білоус, В.І. Власов. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 632 с.

8. Юрчишин В.В. Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей / В.В. Юрчишин. — Економіка АПК. — № 1. — 2011. — С. 87—100.

9. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік. Частина 1 / За ред. С.О. Матковського. — Львів, 2010. — 366 с.

10. Чаянов А. В. Избранные произведения / А. В. Чаянов: Сборник / Сост. Э. В. Серова. — М.: Московский рабочий, 1989. — 387 с.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2011 р.

УДК: 338.436

С. О. Юшин, д-р екон. наук, проф.,
головний науковий співробітник,
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ

ІНФОРМАЦІЙНО-ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання удосконалення правових передумов управління сталим розвитком аграрного сектора на основі інформаційно-документаційного забезпечення, яке адаптоване до міжнародних стандартів.

Ключові слова: інформація, документ, управління, сталий розвиток, аграрний сектор.

В статье рассматриваются вопросы усовершенствования правовых предпосылок управления устойчивым развитием аграрного сектора на основе информационно-документационного обеспечения, адаптированного к международным стандартам.